

ÂS b. VÂİL

(العاص بن وائل)

Ebû Amr el-Âs b. Vâil
b. Hâşim es-Sehmî
(ö. m. 622)

İslâmiyet'e karşı direnişlerini sürdüren ve Kur'an'da "ebter" diye nitelendirilen Kureyş ileri gelenlerinden biri.

Kureyş kabilesinin Sehm kolunun reisi olup Câhiliye devrinde Mekke'nin ileri gelenlerinden sayılırdı. Ficâr* savaşları başta olmak üzere birçok savaşa kabilesinin başında katıldı. Adı el-Âsî diye de söylenirdi. Gücsüz ve kimsesizlere yaptığı zulümlerle tanınmıştır. Malını satmak için Mekke'ye gelen Zübeyd kabilesine mensup birinden satın aldığı malların bedelini ödememiş, bunun üzerine aralarında Hz. Peygamber'in de bulunduğu bazı Mekkeliler, haksızlığa uğrayanların hakkını savunmak gayesiyle Hil-fü'l-fudûl* cemiyetini kurmuş ve ilk iş olarak Âs b. Vâil'den satıcının hakkını almışlardı. Onun bu tür haksızlıkları İslâmiyet'ten sonra da müslümanlara karşı devam etmiştir. İlk müslümanlardan Habbâb b. Eret kendi eliyle yaptığı kılıçlardan birkaçını Âs'a satmış, fakat parasını alamamıştı. Habbâb alacağını isteyince Âs, borcunu ödemek için Habbâb'ın Peygamber'e dil uzatmasını şart koşmuş, o da, "Senin ölüp tekrar dirildiğini görmedikçe bu işi yapmam" diye cevap verince Âs şöyle demiştir: "O halde kıyamet gününde gel, o gün benim malım da evlâdım da olacak, o zaman öderim". Kaynaklar Meryem sûresinin 77-80. âyetlerinin bu olay üzerine Âs hakkında nâzil olduğunu kaydeder. Âs b. Vâil, Hz. Peygamber'in oğulları Kâsım ile Abdullah vefat edince, "Bırakın şu nesli kesilmiş! Artık ölümünden sonra adını anan bulunmayacak" demiş, bunun üzerine onun hakkında, "Asıl hayırla yâd edilmeyecek olan (ebter) odur" meâlindeki ifadeyi de taşıyan Kevser sûresi nâzil olmuştur. Müfessirler, Hz. Peygamber'e ve getirdiği dine karşı direniş ve tepkilerini ısrarla sürdüren tipleri konu alan bazı âyetlerin Âs b. Vâil hakkında nâzil olduğunu kabul ederler.

Oğullarından Hişâm b. Âs Habeşistan'a hicret eden ilk müslümanlardandır. Diğer oğlu meşhur sahâbi Amr b. Âs ise Mekke'nin fethinden önce müslüman olmuştur. Atları ve develeri tedavi etmedeki maharetiyle de tanınan Âs b. Vâil hicretten birkaç ay önce ölmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Huşûmât", 10; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 265, 295, 349-350, 357, 362; II, 374, 395, 409, 410; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 127, 133; III, 7, 164; İbn Habîb, *el-Muḥabber*, s. 132, 158, 161, 170, 176, 451; a.m.f., *el-Münemmak*, s. 45, 125-126, 130, 134, 191, 200, 218, 412, 429, 457, 484-485, 487-488; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 285-286, 576; Belâzürî, *Ensâb*, I, 124, 134, 138-139, 176-177, 405; Taberî, *Târîḥ* (de Goeje), I, 1175-1176, 1191, 1261; a.m.f., *Tefsîr*, XIV, 48-49; XVI, 91-92; XXIV, 16-18; XXX, 212-214.

MUSTAFA FAYDA

ASÂ

(عصا)

Çeşitli din ve kültürlerde kudret ve otorite ile dinî-sihri gücün sembolü sayılan sopa, değnek.

□ DİNLER TARİHİ. Yolcular, savaşçılar, çobanlar, biniciler vb. tarafından çeşitli maksatlarla kullanılan asânın sembol olarak da önemi büyüktür. Asâ, çobanın elinde hayvan otlatırken kullandığı bir araç, yaşlıların veya yaya olarak uzun yol katedenlerin elinde bir destek ve silâh, şaman ve büyücünün elinde sihrî bir güç vasıtası, kral veya hükümdarın elinde ise kudret ve otorite sembolü olarak kabul edilmiştir.

Asânın destek ve silâh olarak kullanımı Hint ikonografyasında kendini gösterir. Asâ pek çok ilâhın, özellikle de ölümler krallığının muhafızı olan ilâh Yama'nın elinde bir silâh, ilâh Vâmana'nın elinde ise bir bastondur. Budist rahibin "hakhara" (khakkhara) adı verilen asâsı ise hem baston hem de bir savunma aracıdır. O bir taraftan manastır hayatının sembolü, bir taraftan da şeytan ve cinleri kovma aracıdır. Varlıkların zararlarını gidermekte, ruhları cehennemden kurtarmakta, ejderhaları ehlileştirir.

Eski Çin'de asâ, yeni yılın girişinde kötülüklerin kovulması amacıyla, Taoistler'de ise bambu ağacından yapılmış, yedi veya dokuz budaklı olarak ibadet esnasında kullanılmaktaydı. Mısırlılar'da hem yolculuk sırasında hem de bir yetki alâmeti olmak üzere üst seviyedeki insanlarca asâ taşınmaktaydı. Şaman ve büyücünün asâsı ise sihrî güçler ile mânevî yükselişin sembolü sayılmaktaydı.

Yahudilik'te yolcular, savaşçılar, biniciler vb. tarafından kullanılan asânın mücizevi ve sembolik özellikleri de vardır.

Tevrat'ta Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn'la ilgili olarak asâ konusunda ayrıntılı fakat yer yer çelişkili bilgiler bulunmaktadır. Burada Hz. Mûsâ'ya, Allah tarafından peygamber olarak görevlendirildiğine dair bir alâmet olmak üzere asâ mucizesinin verildiği belirtilmektedir. Buna göre Hz. Mûsâ'nın elindeki asâ önce yılanla dönüşür, sonra da eski haline gelir (Çıkış, 4/1-5). Tevrat'ta ayrıca Hz. Hârûn'un asâsı da söz konusudur ve asâ ile gerçekleştirilen çeşitli mucizelerde bu asânın kime ait olduğu meselesinde tutarsızlıklar vardır. Meselâ Hz. Mûsâ'nın yılanla dönüşen asâsı Firavun'un huzurunda Mısırlı sihirbazların yılan haline gelen asâlarını yutarken ondan Hârûn'un asâsı diye bahsedilir (Çıkış, 7/8-13). Hz. Mûsâ'ya, Firavun'a gidip ondan kavmini salivermesini istemesi, aksi takdirde yılanla dönüşen değnekle ırmağın suyunu kana dönüştüreceğini söylemesi emredilir (Çıkış, 7/14-18). Ancak başka bir yerde asâsını Mısır'ın suları, ırmakları, kanalları ve havuzları üzerine uzatarak onları kana dönüştürenin Hârûn olduğu görülür (Çıkış, 7/19-20). Halbuki İsrâiloğulları çölde susuzluktan şikâyet edince rab Hz. Mûsâ'dan, "ırmağa vurduğu değneği alarak kayaya vurmasını" ister ve kayadan su fişkirir (Çıkış, 17/1-6). Hz. Hârûn'un asâsı vasıtasıyla Mısır diyarını kurbağalar (Çıkış, 8/1-7) ve tatarık sineği (Çıkış, 8/16-17) istilâ eder. Diğer taraftan Hz. Mûsâ asâsını göğe doğru uzatır ve Mısır diyarı üzerine dolu yağar (Çıkış, 9/22-27); ayrıca asâsını Mısır diyarı üzerine uzatır ve şark yeli ile birlikte ülkeyi çekirge istilâ eder (Çıkış, 10/12-13). Yine Hz. Mûsâ İsrâiloğulları ile birlikte denizi geçerken asâsını kaldırıp denize uzatır ve sular yarılr (Çıkış, 14/16, 21). Toplanma çadırında şahadet sandığı önüne konulan Hârûn'un asâsı, onun Tanrı tarafından seçildiğine bir alâmet olmak üzere tomurcuklanır ve olgun bademler verir (Sayılar, 17/8). Ancak çölde İsrâiloğulları'nın isyanı üzerine Tanrı Hz. Mûsâ'dan şahadet sandığı önündeki asâyı alıp kayaya vurmasını ister ve kayadan su fişkirir (Sayılar, 20/7-11). Halbuki şahadet sandığı önündeki asâ Hz. Hârûn'a aittir ve kayadan su fişkirması mucizesi Hz. Mûsâ'nın asâsıyla gerçekleşmiştir (Çıkış, 17/5). Öte yandan İsrâiloğulları'nda her kabile için, üzerinde kabile reisinin isminin yazıldığı bir asâ vardır (Sayılar, 17/2). Peygamber Elişa'nın asâsı tedavi edici bir nitelik taşımaktadır (II. Krallar, 4/29).

Yahudilik'te asâ, birtakım mucizelerin gerçekleşmesinde araç olduğu gibi aynı zamanda hükümlerlik sembolüdür. Nitekim Ahd-i Atîk'te Mısır, Moab, Şam, Aşkelon krallarıyla ilgili olarak asâ bu sembolik mânasıyla da zikredilir (Yeremya, 48/17; Amos, 1/5,8; Zekarya, 10/11); ayrıca İran Kralı Ahaşveroş'un altın asâsından bahsedilir (Ester, 4/11). Yakınoğu kral portrelerinin hemen hemen değişmez özelliği olan asâ İsrail'de de krallık sembolüdür. Tanrı İsrailoğulları'nın gerçek kralı olduğu için (I. Samuel, 8/7) onun da asâsı vardır (İşaya, 30/31). Asâ bir hükümlerlik sembolü olarak Ahd-i Atîk'te birçok defa zikredilir. "Şilo gelinceye kadar saltanat asâsı Yehuda'dan, hükümdarlık asâsı da ayaklarının arasından gitmeyecektir" (Tekvîn, 49/10) ifadesinde bu açıkça görölmektedir ve buradaki Şilo'yu Hz. Muhammed olarak yorumlayanlar vardır (Abdülahad Dâvüd, s. 49-59). Ahd-i Atîk'in diğer yerlerinde de asâ bu anlamda kullanılmıştır (Sayılar, 24/17; Ester, 4/11, 5/2; Mezmur, 45/6, 110/2; Zekarya, 10/11).

İnciller'de Hz. İsa havâirilerine, İsrailoğulları'ndaki âdetin aksine yolculuk esnasında asâ almamalarını öğütlemekte (Matta, 10/10; Luka, 9/3), başka bir yerde ise sadece asâ almalarını söylemektedir (Markos, 6/8). Ahd-i Cedid'de asânın dinî-sihri fonksiyonu söz konusu değildir. Hıristiyan geleneğinde bir de piskoposların taşıdıkları asâ (crosse) vardır ki bu çobanların kullandıkları asânın bir başka şeklidir.

İbn Manzûr'un açıklamalarına göre asâ, deve çobanlarının taşıdığı bir gereç olarak İslâm'dan önceki Araplar'da da kullanılmaktaydı (bk. *Lisânü'l-‘Arab*, "asâ" md.). Kur'ân-ı Kerim'de on âyette tekil şekliyle Mûsâ'nın asâsı, iki âyette de çoğul şekliyle (ısıyy) Firavun'un sihirbazlarının asâları zikredilmektedir. Bu âyetlerin birinde (Tâhâ 20/18) Hz. Mûsâ, elindekinin kendi asâsı olduğunu, onu destek olarak kullandığını, onunla yaprak silkeleyerek sürüsünü beslediğini ve daha başka işlerde kullandığını belirtir. Mûsâ'nın asâsı bu alelade faydaları yanında ayrıca sihirbazlara karşı çevik hareketli bir yılan (en-Neml 27/10; el-Kasas 28/31), taştan on iki kaynaklı su fışkırtan (el-Bakara 2/60), suya vurunca Kızıldeniz'i ikiye bölerek İsrailoğulları'na geçit açan (eş-Şuarâ 26/63) ilâhî kudretin tecelli ettiği mucizevi bir araçtır. Ba-

zı kaynaklarda asânın cennetteki merisin ağacından geldiği, on zirâ uzunluğunda yani Hz. Mûsâ'nın boyu kadar olduğu, çatalı ucunun gece karanlığında çevreyi aydınlattığı şeklinde bilgiler varsa da muteber tefsirlerde bu rivayetlere önem verilmemiştir (bk. Râzî, III, 95; Elmalılı, I, 365).

Hadislerde asâ kelimesi, çeşitli işlerde kullanılan bir gereç olması yanında, "Hz. Mûsâ'nın mucizeli değneği" anlamında da kullanılmıştır (bk. Buhârî, "Enbiyâ", 28; *Müsned*, II, 392, 515, 535). Ebü Hüreyre'nin rivayet ettiği bir hadiste, âhir zamanda ortaya çıkacak olan **dâb-betü'l-arz***ın yanında Mûsâ'nın asâsının bulunacağı ve bununla müminlerin yüzlerini aydınlatacağı, Süleyman'ın mühürü ile de kâfirlerin burunlarına damga basacağı ve böylece müminle kâfirin birbirinden kolaylıkla ayırt edilebileceği belirtilmiştir (Tirmîzî, "Tefsîr", 28; *Müsned*, II, 295, 491). Ayrıca Hz. Peygamber'in bir güç ve adalet timsali olarak asâ taşıdığını, cuma hutbesi okurken asâya dayandığını bildiren hadisler de vardır (bk. İbn Mâce, "İkâme", 85; Ebü Dâvüd, "Şalât", 223, 243). Bu son uygulama Hz. Peygamber'den sonra da devam ettirilmiştir (aş. bk.).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-‘Arab, "asâ" md.; Wensinck, *Mu'cem*, "asâ" md.; M. F. Abdülbâkî, *Mu'cem*, "asâ" md.; *Müsned*, II, 295, 392, 491, 515, 535; Buhârî, "Enbiyâ", 28; İbn Mâce, "Fiten", 31, "İkâme", 85; Ebü Dâvüd, "Şalât", 223, 243; Tirmîzî, "Tefsîr", 28; Fahreddin er-Râzî, *Tefsîr*, III, 94-97; E. Levesque, "Bâton", *Dictionnaire de la Bible*, Paris 1912, I/1, s. 1509-1514; Elmalılı, *Hak Dinî*, I, 365; Abdülahad Dâvüd, *Muhammad in the Bible*, Doha 1980, s. 49-59; H. F. Beck, "Staff", *IDB*, III, 438-439; L. E. Toombs, "Rod", a.e., III, 102-103; a.m.f., "Scepter", a.e., III, 234-235; J. Chevalier — A. Gherbrant, *Dictionnaire des Symboles*, Paris 1969, s. 110-112, 853-854; M. I. Gruber, "Scepter", *EJd*, XIV, 935; H. J. T. Johnson, "Regalia", *ERE*, X, 636.

ÖMER FARUK HARMAN

□ İSLÂM TARİHİ. Bugün birçoklarınınca kabul edildiği gibi asânın önce dinî-sihri, daha sonra siyasi veya adli kudret ve salâhiyet timsali olarak kullanılması muhtemelen eski Mısır'da başlamış ve oradan Yakınoğu ülkelerine, sonra da eski Yunanlılar'a ve Romalılar'a geçmiştir. Homer'in tasvir ettiği Achaia başkanlarının da birer asâları vardı. Bu onların yalnız askerî hâkimiyetlerinin değil, adaleti yerine getirme yani hâkimlik yapma yetkilerinin de timsalidir (Dares-

te, II, 1-11). Eski vazolar üzerindeki mâbud resimleri bunların da asâları olduğunu göstermektedir. Hâkimiyetin, eski kavimlerin müşterek telakkilerine göre, ilâhî bir menşeden geldiği düşünülecek olursa başlangıçta mâbudlara mahsus olan asânın sonradan onun çeşitli kuvvetlerinin ve tecellilerinin temsilcisi (peygamber, hükümdar, kâhin, hâkim, rahip gibi) olanlara intikal edeceği kolaylıkla anlaşılır. Esasen dinî veya hukukî semboller, önceleri herhangi bir kudret ve yetkinin yalnız hâricî bir tezahürü, maddî bir görünüşü mahiyetinde olmayıp başlı başına onu teşkil eden ve ona meşruiyet veren şeylerdir. Onlara sahip olan kimse kudreti de doğrudan doğruya kendi eline geçirmiş olur. İşte bu sembollerin incelenmesindeki lüzum ve önem de bundan dolaydır. Romalılar'da asâ birçok mâbudlara ve özellikle Jüpiter'e mahsus bir timsaldir. Bu da çok defa başında mücessem bir kartal tasviri bulunan fildişi bir asâdır. İlk Roma krallarının Tarquinius Priscus'tan önce böyle kartal başlı asâ taşıyip taşımadıkları bilinmiyor. İmparatorlar da bunları taşırlardı. Sonraları ise asâ konsüllere mahsus alâmetler arasına da girmiştir. Asânın Germen hukukundaki sembolik mânası ve Batı Almanya'da kazâi kuvvetin bir timsali gibi telakki olunduğu, İskit hükümdarlarının, kendilerine doğrudan doğruya Allah tarafından gönderilmiş gibi kabul edilen çeşitli hâkimiyet alâmetleri arasında asânın da bulunduğu (bk. Herodote'tan naklen Frazer, s. 134; Rosstovtzeff, s. 38, 44) düşünülürse bunun mahiyeti ve şumulü daha iyi anlaşılır.

İslâmiyet'ten önce Asya'daki Türk devletlerinde hükümdarlığa mahsus alâmetler arasında asâdan hiç bahsedilmez. Uzakdoğu medeniyeti çevresinde ve özellikle bu kültürün en önemli ve eski temsilcisi olan Çinliler'de de buna rastlanmaması bunun sebebini daha iyi açıklayabilir. Gerçi Çin'de Han sülâlesi zamanında, "kin-vu" adlı bir değnek taşıyan bir sınıf polis memurları vardı. Hatta Kotwicz, Orhun'daki bazı mezar heykellerinde görülen asâların bunları temsil ettiğini sanmıştı (Jaworski, s. 259, 265). Onu böyle bir düşünceye, Kültigin'in matem merasimine iştirak için gönderilen Çin heyetinin başındaki kimsenin "kin-vu generali" unvanını taşıması hususu sevkemişti. Halbuki Pelliot bunun doğru olmadığını, kin-vu adının T'ang sülâlesi devrinde imparatorun has ordusu-